

פרחים על הקבר: זה עתה נחתם הגולל. חרה וייצמן, בצעף שחור עבה, מניחה את זר על האלוף משה דיין, האלוף חיים לאסקוב, מפלגת המסמטה יחזקאל סהר ואלוף איתן אבישר. תומך בזרועה הימנית. מימין בתמונה עומדים יוסף שפרינצק ודוד בן-גוריון. משמאל:

העם

סיומו של פרק

לגבי אורחים רבים התפוצצה הפצצה כמעט כלאחר יד. "מדוע אינכם בבית הספר?" שא"ל האם את בנה. "הנשיא וייצמן מת", היתה התשובה. לילדים היה זה יום של בטלה. למדינה היה זה יום של אבל. למרות שזה למעלה משנה התכונן הישוב לבשורה, הדהים בואה. הידיעה התפשטה במהירות עוד טרם הספיקו העיתונים לפרסמה בגליונות האבל שהוכנו שנה מראש. במעברות וביושבי העולים גברה ההתרגשות: בעיני תושביהם היה חיים וייצמן לא רק איש המדינה, נשיא ישראל; הם למדו את שמו יחד עם האגדות על הרצל והעבר הרחוק שהוליד את המדינה. ביישוביהם לא היה כמעט בית שלא תלה את הדגל הלאומי ענדו השחורים.

בערים היתה הבשורה סימן לעריכת חשבון של תקופה. עת נפטר יצחק שדה הרגיש כל איש שחלק מחייו נעלם. פרק של ההוה ה"ישראלי נסתיים. עת מת חיים וייצמן התיחד אורח ישראל עם העבר המהורה, הנראה ככבר רחוק מאוד. פרק בהיסטוריה היהודית, שכבר הגיע לקצה, נחתם סופית עם הסתלקותו של האיש שסימל אותו יותר מכל אדם אחר.

הנשיא

העם חולק כבוד

זמן קצר לפני עלות שחר יום ראשון 8.11.52 צלצל הפעמון בחורו של שלמה קצירגונסקי, נהגו של ד"ר חיים וייצמן, הו"ר עיק אותו לחדר הנשיא. שם מצא את רופאו הפרטי, ד"ר יואל הישן כל לילה פחדר ה"סמוך, עטוף חלוקיבית, הופא ביקש ממנו להחליף את מיכל התמצן שלרגלי המיטה המיוחדת לחולים, עליה שכב הנשיא. היתה זאת התקפה רגילה, אחת מרבות שהנשיא סבלן מאז הורע מצבו באופן פת"אומי לפני כשנה, מאחר שהיה חולה במחלת לב משני שנים רבות. הפעם היתה זו ההתקפה האחרונה. כעבור שעה קלה, ב"5.55 בדיוק, נפח נשיא הראשון של מדינת ישראל את נשמתו מבלי שתשוב אליו הכרתו. רופאו הראשי, פרופסור הרמן צונדק, שהוועק מיד עם בוא להתקפה על ידי ד"ר יואל, יכול היה רק לקבוע כי הלב חול מודסק. "יש לי הוראות", תוך רגעים נוספים הידיעה לממשלה ולקרובי המשפחה; המנגנון שהוקם לפני שנה הופעל מיד לבצוע מבצע יוסף. תחנת משטרת רחובות הפכה משה

במד'נה

ליות אשתו כרמלה ואחיהם קרבה שיירה ארוכה של חברי הממשלה. במכונית הראשונה ישבו סולה ודוד בן-גוריון, פניהם מוצקים ורצינים. הם ירדו בפתח הגן, צעדו בין שדרת היילים כשמאחוריהם שאר חברי הממשלה. אחד אחד, נכנסו אל הטרקלין הגדול שבקומת הקרקע, משם עברו על פני ארון הנשיא.

ההנהלה הציונית והקצין. בעוד נמ"צאים חברי הממשלה בארמון קרבו שלוש דמויות אל השער. "אני יצחק גרינבוים", הודיע אחד מהם. "אלה הם זרובבל ונחום ניר".

קצין משטרה צבאית צעיר ומשופם, שאליו פנה גרינבוים, משך בכתפיו: הוא כנראה לא הבין מי הם הדוברים אליו — או שהדבר לא נראה לו כל כך חשוב. סמל המסמטה הוציא את רשימתו הנצחית, הצעיר: "יש לי הוראות ברורות". נאספים נראה כל ה"ענין כטעות תפלה ומיותרת. בינתיים נאספו עוד אנשים מכובדים, לבו"שים כהות: חברי הנהלת ההסתדרות הציונית. גם להם הביע הסמל את צערו. לבסוף ירד סגן-אלוף לפייס את האנשים שעמדו משך עשרות שנים בראש העולם הציוני, שהיו חבריו למאבק של המנוח הגדול. גילה הסמל: "אצלי רשומים מר לוקר והד"ר נחום גולדמן. יואילו להכנס".

השנים וחו ההצעה, הודיעו שיכנסו רק עם כל שאר חברי ההנהלה. אנהנו נזכרה עד שתסולק אי ההבנה הזאת, הודיע ברל לוקר, נמוך הקומה, השוטרים הצבאיים שקיבלו הוראה לא להרשות שום התקלות ליד השער עמדו במבוכה: המנהיגים הציונים נהגו שלא בהתאם להוראות. לבסוף גברה הפקודה הצבאית על ההכרה הציונית, המני היגים נתבקשו — שוב ושוב — "לזוז קצת". כעבור דקות אחדות נחפו אל הקבוצה סגן אלוף, הנוצל על כל הענין, חברי הנהלת ההסתדרות הציונית נכנסו סוף סוף לחלוק כבוד למי שהיה אחד מאבות הציונות.

כר בחול וסרטים שחורים. בשעה 4.45 נכנסה קבוצת קצינים לארמון. היו אלה נשיאי הארון שבאו לקחת את גופת המנוח למקום משכבה הארעי. הטקס היה פשוט, רק משך המשפחה (ואתם יוסף שפרינצק) נוכחו.

הקצינים נשאו את הארון, המכוסה דגל לאומי, ירדו את המדרגות המובילות מה-

המבצע, המתה ככורת משוטרים אורחיים ושוטרים צבאיים; חילים שנשלחו מבסיסי המ. לבושים בבגדי מסדר, רובים מכודנים בידיהם, הוצבו לאורך כל הדרכים המובילות לארמון הנשיא.

בהצטלבות כביש הארמון עם הכביש הרא"שי לתל-אביב הוצב משמר, סמל משטרה עצר כל מכונית, ביקש רשיון כניסה מיוחד, בידו החזיק רשימה לא ארוכה ביותר של שמות הרשאים להכנס גם ללא רשיון. נכב"דים רבים שקרבו למשמר בבטחון שמעו פתאום, לתמהומו הרב, כי כניסתם לחלוק כבוד לנשיא אינה פשוטה כל עיקר.

חברי כנסת, נציגי מפלגות, נציגים זרים, הוחזרו כלעומת שבאו. טיי קולק, מנהלו הבלונדי של משרד ראש הממשלה, היה אחד מאלה. מכוניתו נעצרה והוא נתבקש לזהות את עצמו. הסמל נטל את תעודתו, עבר על רשימת בעלי זכות הכניסה החופשית, הצי"סער: "יש לי הוראות...". קולק לא הרבה בדיבורים. בתנועה חדה נטל את תעודתו מידי השוטר, הורה לנהגו לנסוע הלאה.

ליד הכניסה לארמון הוצב המחסום השני והעיקרי, שער הברזל של הגן היה סגור ולידו הוצבו ארבעה שוטרים מזוינים — שנים אורחיים שנים צבאיים. גם שם ניצב סמל עם רשימה — יותר מצומצמת מזו שבידי משמר הכביש.

הכמחשה מגיעה. בצד השער, בחדר השער, הוצבה והמפקדה האמיתית. לשם הובילו קוי הטלפונים, שם ישב האדם ש"בידו היתה ההכרעה מי יכנס ומי לא: אלוף פקוד הדרום, משה צדוק.

קבוצת צלמי תנונת ומסריטי קולנוע ש"הובאו למקום על ידי לשכת העתונות ה"ממשלתית, הסתובבה ליד השער. מדי רגע שעה נגש אליהם קצין שביקשם "לזוז קצת". העובדה שנמצאו שם בתפקיד, לפי המנהג ממשלתית, לא נראתה כחשובה למשליטי הסדר הצבאיים, שלא ידעו, כנראה, להבחין, מרוב חריצות, בין משמר כבוד לבין שמירת גבולות בפני מסתננים או צבא פולש.

בשעה 3.30 הופיעה מכונית שחורה ומהו"דרת, שר החוץ, משה שרת, לבוש חליפה כחולה כהה ירד ממנה, נכנס ברגל אל תחום הארמון; בפנים כבר ישב יוסף שפרינצק שבא למקום מוקדם בבוקר. כעבור דקות מספר הופיעה מכונית הרמטכ"ל שהגיע ב-

מרפסת הגדולה אל הרחבה שלפני הכניסה, שם, על המדשאה הקטנה שבמרכז הרחבה, עמד דוכן עטוף שחורים ומקושט שרשרת עלי גפן מוזהבים, בפנים היה מתקן קירור מיוחד לשמירת הגופה. מעל לכל התנשאה כיפה תכולה שטרסים שחורים שזורים בה, תלויה בשרשרות מתכת הקשורים לארבעה עמודים עטופים באותו בד ואשר נשאו מגיני דוד מוזהבים.

בסיום הטקס רבי-הרושם בצניעותו חזרו הגברת חרה וייצמן ושאר בני המשפחה אל עמד דוכן עטוף שחורים ומקושט שרשרת עלי גפן מוזהבים, בפנים היה מתקן קירור מיוחד לשמירת הגופה. מעל לכל התנשאה כיפה תכולה שטרסים שחורים שזורים בה, תלויה בשרשרות מתכת הקשורים לארבעה עמודים עטופים באותו בד ואשר נשאו מגיני דוד מוזהבים.

בסיום הטקס רבי-הרושם בצניעותו חזרו הגברת חרה וייצמן ושאר בני המשפחה אל עמד דוכן עטוף שחורים ומקושט שרשרת עלי גפן מוזהבים, בפנים היה מתקן קירור מיוחד לשמירת הגופה. מעל לכל התנשאה כיפה תכולה שטרסים שחורים שזורים בה, תלויה בשרשרות מתכת הקשורים לארבעה עמודים עטופים באותו בד ואשר נשאו מגיני דוד מוזהבים.

תחילה עמדו על המרפסת מקורבי המש"סחה, שהתקשו להשתלט על רגשותיהם. פה ושם ולגה דמעה מאופקת על פנים חרושי קמטים; אחיותיו ואחיו של הנשיא המנוח התבוננו בארון אחיהם ובאלפים שעברו ל"איטם על פניו. משך כל הזמן לא הופיעה הגברת וייצמן; מאורעות היום גברו עליה והיא ישבה בטרקלין הגדול מכונסת בעצמה.

כאן אהב לשבת. קבוצת אנשי קוד ישראל שבאה להכין את מכשירי ההקלטה והשידור לקראת טקס הקבורה עסקה בהקלטת נקישות אלפי הרגלים על אספלט הרחבה. עתונאים וצלמים סובבו בין הקהל, בקשו להנציח את הרגע. עובדי הארמון הופיעו פה ושם כשענייהם תרות מדי פעם אל מקום מנוחתו של אב הבית.

ביומו האחרון לא ניכר שום שינוי רציני במצב בריאותו של הנשיא; פרופסור צונדק בדק אותו והשגיח בעליה קטנה במידת חומה, אך הביע את דעתו כי לא היה זה דבר רציני. הנשיא אבל את ארוחותיו כרגיל וכששאלה אותו האחות (אחות צבאית מוסמכת, בדרגת סגן) מה מרגשו, ענה לה בקול רועע: "כמו יהודי זקן ומסכן".

דבריו אלה, ככל מה שהנשיא נהג לומר, הועברו מפה לאוזן. "כולנו עקבנו אחריו כל רגע", סיפר נהגו. "היה אף מנהג שכל עובדי הבית יעלו לחדרו לפני השינה לשאול ל"שלומי".